

Antirészecskék

HuTP utótalálkozó, 2024. nov. 30.

Horváth Dezső

horvath.dezso@wigner.hun-ren.hu

Wigner Fizikai Kutatóközpont, Budapest
és Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

70 éves a CERN

Az antianyag születése

Paul Dirac, 1928:

Új egyenlet a hidrogénatom precíz matematikai leírására: **szépészet??**

Két megoldás elektronra ($x^2 = 4 \Rightarrow x = \pm 2$):

- Pozitív energiájú és negatív töltésű: e^-
- Negatív energiájú és pozitív töltésű: e^+

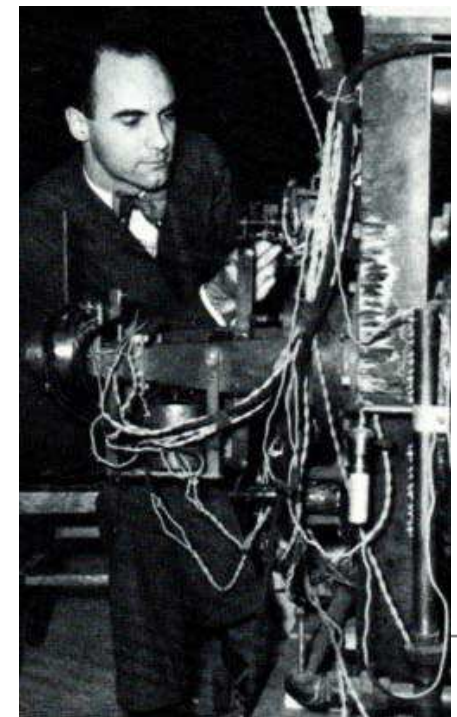
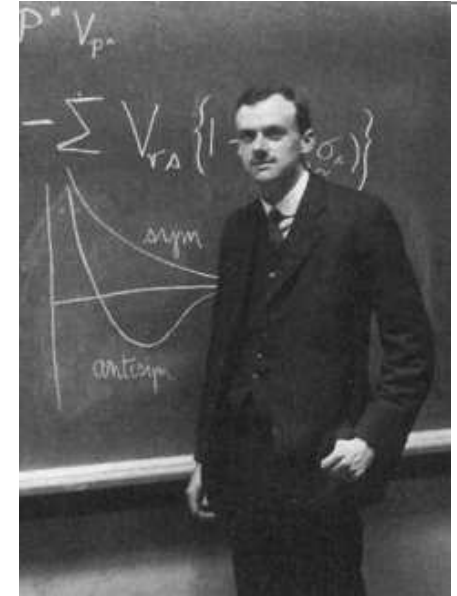
Negatív energia (tömeg!) nem fizikai, Dirac elektron-hiánynak értelmezte.

Carl Anderson, 1932:

e^+ kozmikus sugarakban
 \Rightarrow valódi részecske, pozitron

Nobel-díjak:

Dirac: 1933; Anderson: 1936

Antirészecskék

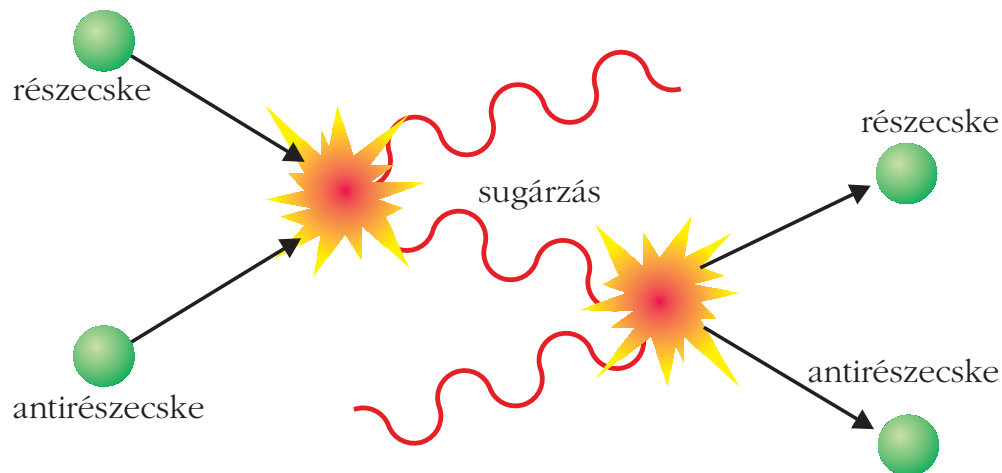
Minden anyagi részecskének van antirészecskéje.
Tulajdonságaik (a töltés előjelén kívül) egyeznek.

Pl. proton (a hidrogénatom magja) \Leftrightarrow antiproton.

Ha részecske antirészecskéjével ütközik, megsemmisülnek, energiájuk
szétsugároz.

Sugárzás atommag terében részecske + antirészecske párokat tud kelteni.

Kisebb energián elektron–pozitron párt,
nagy energián, pl. $E > 2M_{\text{proton}}c^2$ proton+antiproton párt.

Csillagászat (űrteleszkópok!)

- A galaxisok kialakulása már az Ősrobbanás után 500-800 millió évvel megkezdődött
- Korai galaxisok kisebbek és kevésbé szimmetrikusak \Rightarrow gyorsabb formálódás
- A legtávolabbi felvételeken nyomon követhető csillagok képződése

Fiatal galaxisok

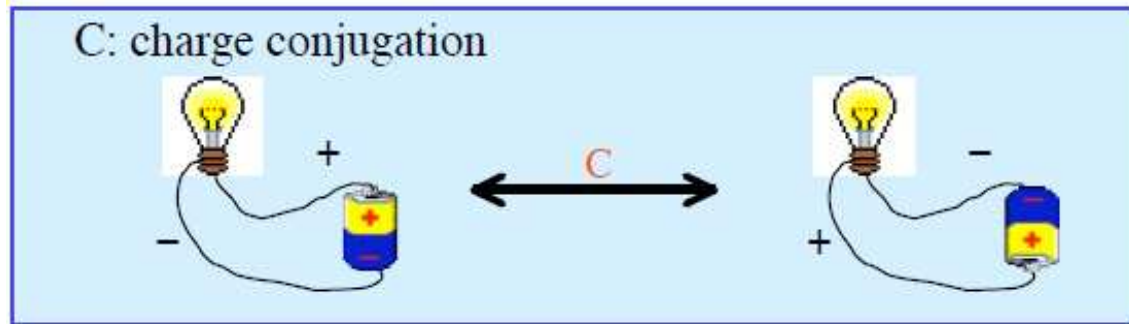
Nem látunk antianyag-galaxisokat:
sugárzási övezet lenne körülöttük

Billiomod résszel több részecske keletkezett, mint
antirészecske

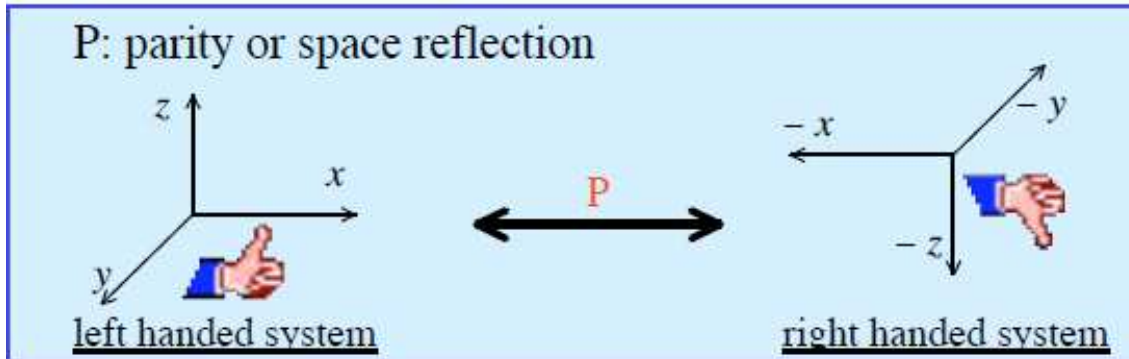
Különbség anyag és antianyag között?

Tükrözési szimmetriák

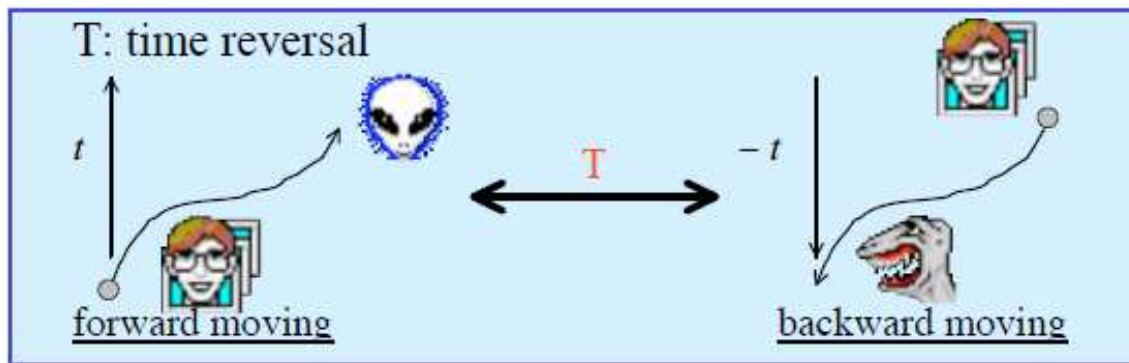
Töltéstükrözés: C
részecske
⇓
antirészecske

Tértükrözés: P
Jobbkéz \Rightarrow balkéz

Időtükrözés: T
Idő visszafelé

CPT-szimmetria:
elektromágnesség,
mikrovilág

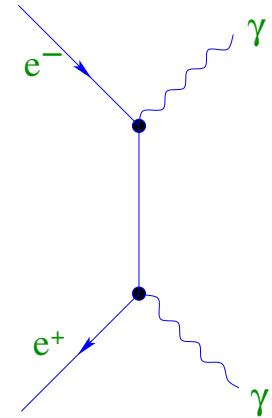
T. Nakada, CERN

CPT-invariancia

Elméleti alaptétel (R. Feynman):

$$CPT|p(r, t)\rangle = |\bar{p}(-r, -t)\rangle \sim |p(r, t)\rangle$$

azaz szabad **antirészecske** \sim **részecske**,
amely téridőben visszafelé mozog.

CPT sérülése sértené:

- a kölcsönhatások **lokáltságát** azaz a **kauzalitást**, vagy
- **unitaritást**, az **anyag, információ, ...** megmaradását,
- vagy a Lorentz-invarianciát.

Elmélet általában: *CPT* nem sérül

De miért nincsenek antianyag-galaxisok? Az
Ősrobbanáskor egyformán kellett keletkezniük

Vannak *CPT*-sértő modellek \Rightarrow ellenőrizni

Részecske = – antirészecske ?

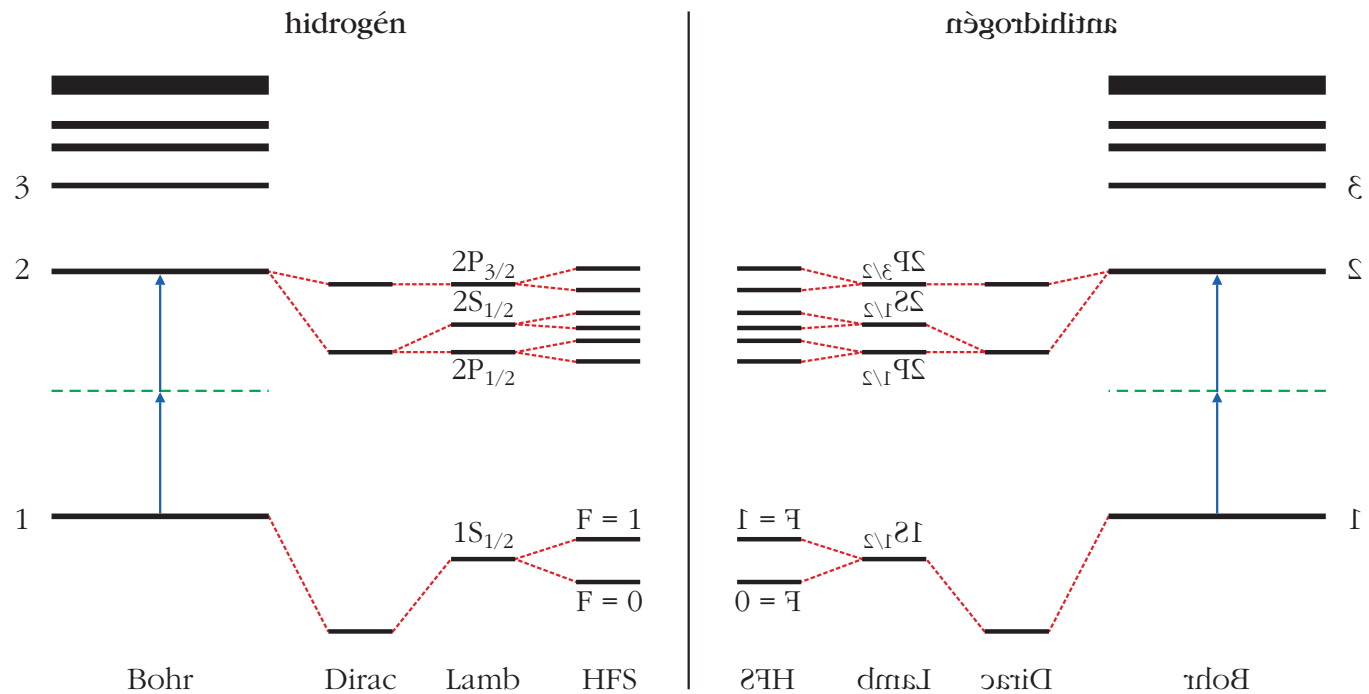
$$[m(K^0) - m(\bar{K}^0)]/m(\text{átlag}) < 10^{-18}$$

proton ~ antiproton? (m, q, μ összehasonlítása)

$\bar{H} \sim H$? ($2S - 1S$) átmenet, megfigyelve: ALPHA, 2016-17.

Kétfotonos bomlás \Rightarrow hosszú élettartam \Rightarrow keskeny vonal

Kétfotonos
spektroszkópia
hideg atomon
 \Downarrow
ellentétes
irányú lézerek
 \Downarrow
hőmozgási
hatás
kiküszöbölve

M. Charlton, J. Eades, D. Horváth, R. J. Hughes, C. Zimmermann:

Antihydrogen physics, *Physics Reports* 241 (1994) 65–117.

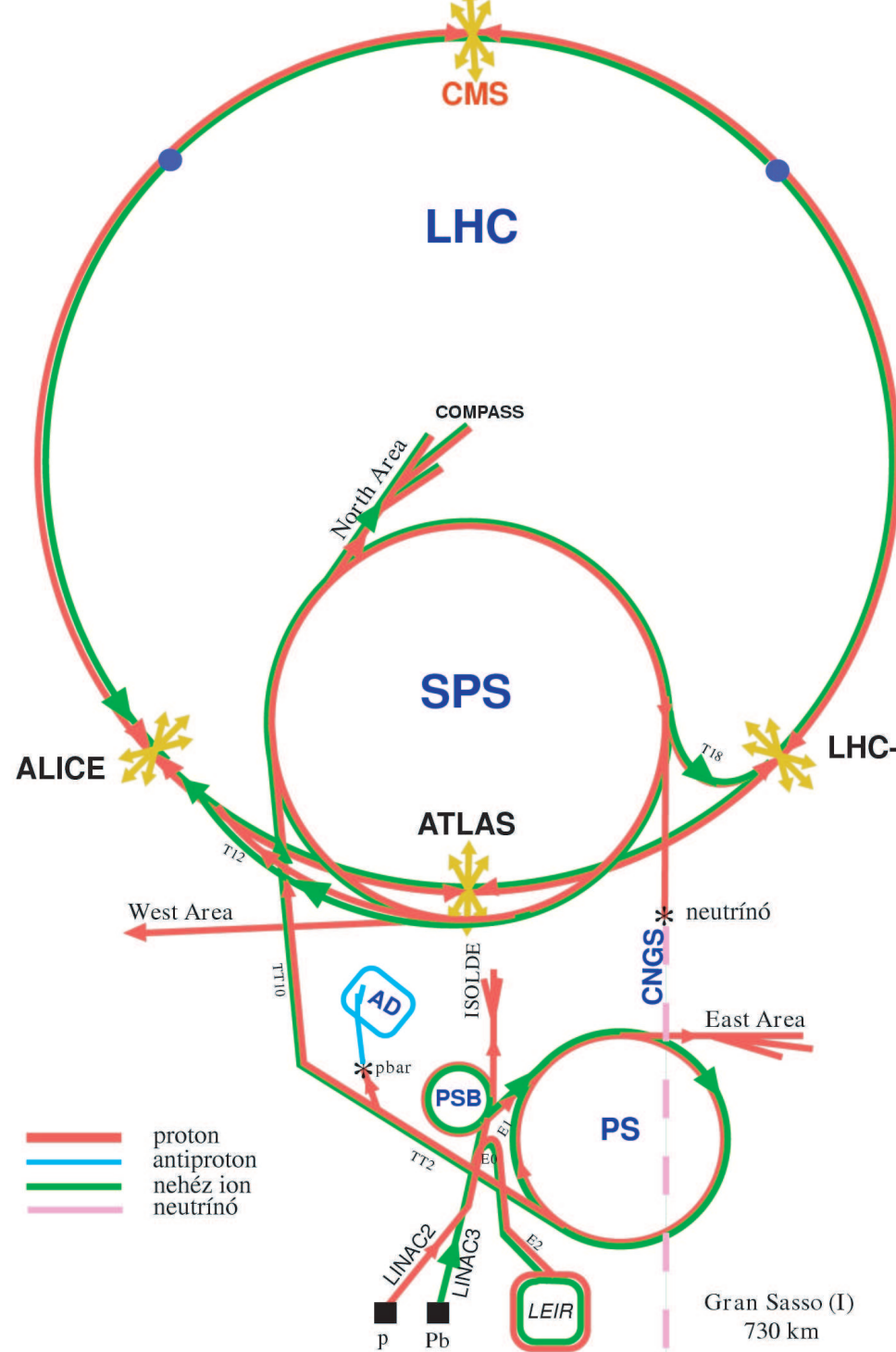
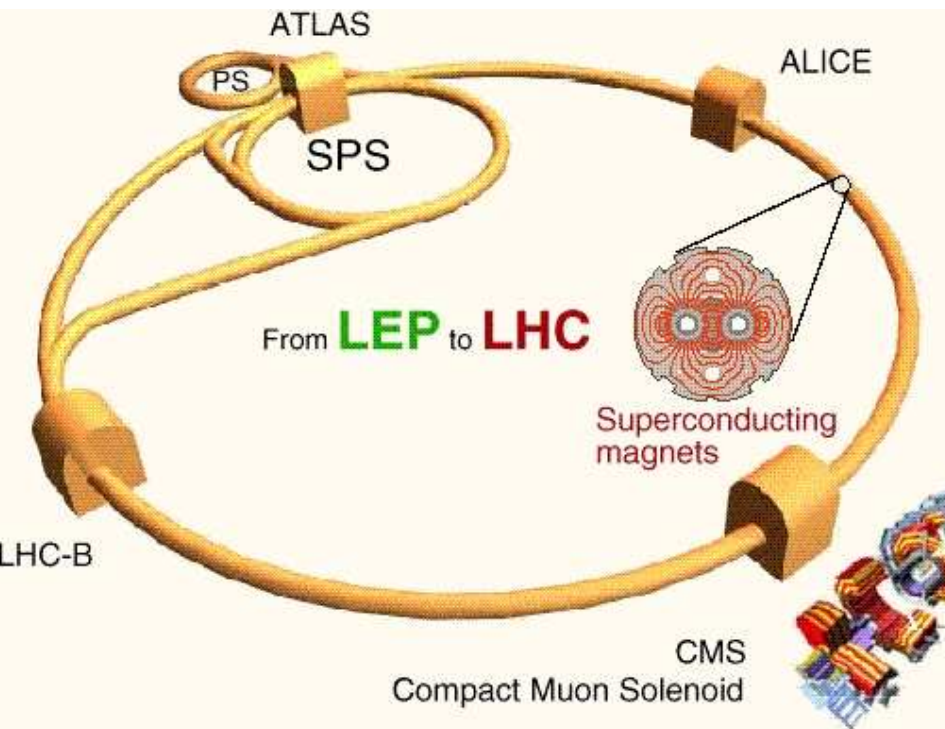
A CERN antianyaggyára

Épült 1997-99-ben, a CERN döntéséhez a megvalósíthatósági tanulmányunk is hozzájárult

A CERN gyorsítói

LHC: Large Hadron Collider

A CERN antiproton–lassítója (AD)

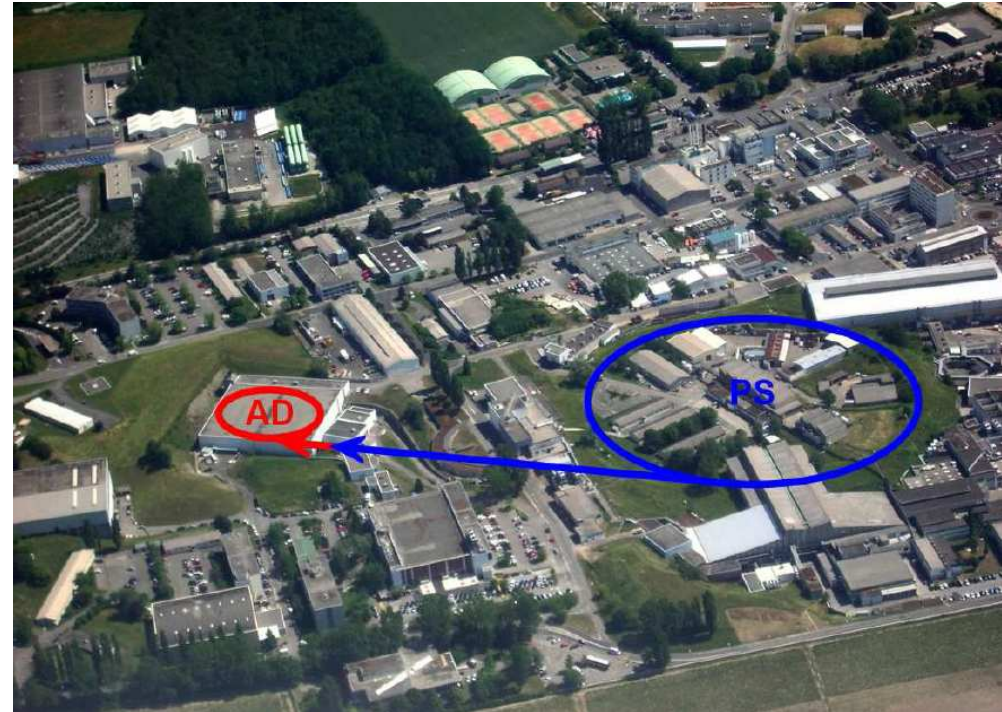
a *CPT*-invariancia ellenőrzésére épült

Hat alapvető kísérlet az AD-nál:
Antihidrogén-spektroszkópia
és antigravitáció

ASACUSA:

Antiproton tömege és töltése
Antiproton mágneses momentuma
Antihidrogén finomszerkezete

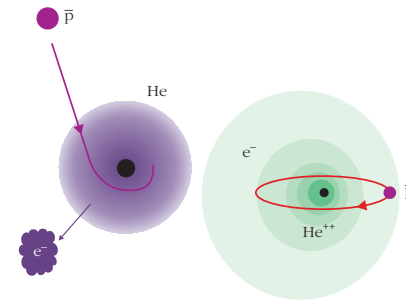

ASACUSA: Atomic Spectroscopy And Collisions Using Slow Antiprotons
Tokió, Aarhus, Bécs, Brescia, Budapest, Debrecen, München

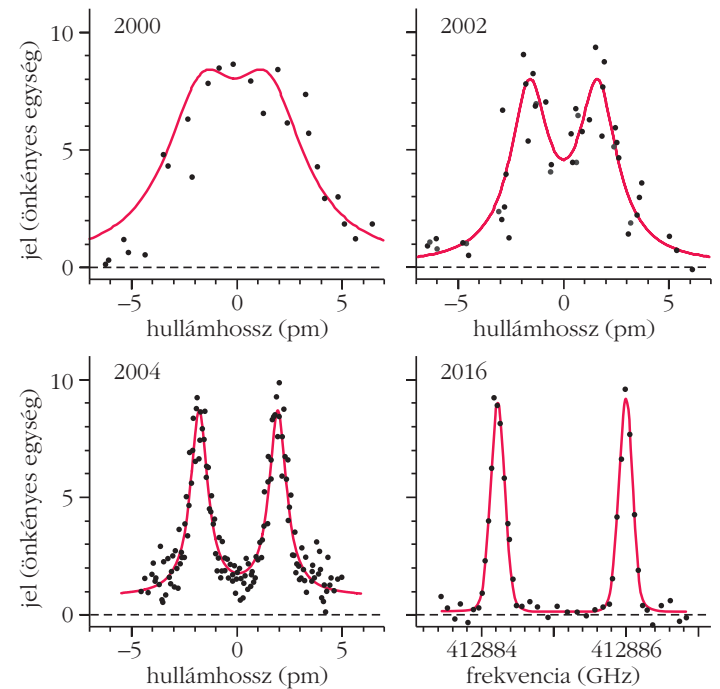
Barna Dániel, Radics Bálint, Juhász Bertalan, Sótér Anna, Horváth Dezső

ASACUSA: lézerspektroszkópia

Antiprotonos héliumatom

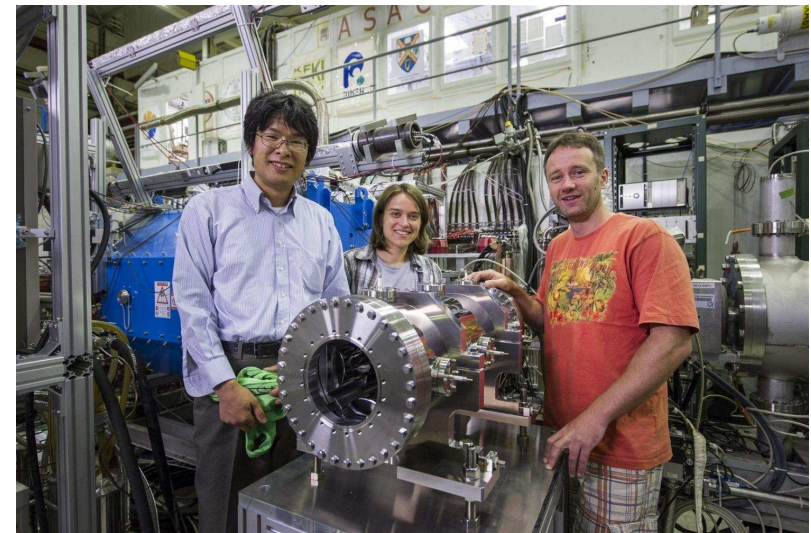
A lézerspektroszkópia fejlődése

Aszakusza: Tokió templomi negyede

ASACUSA: a mérőberendezés

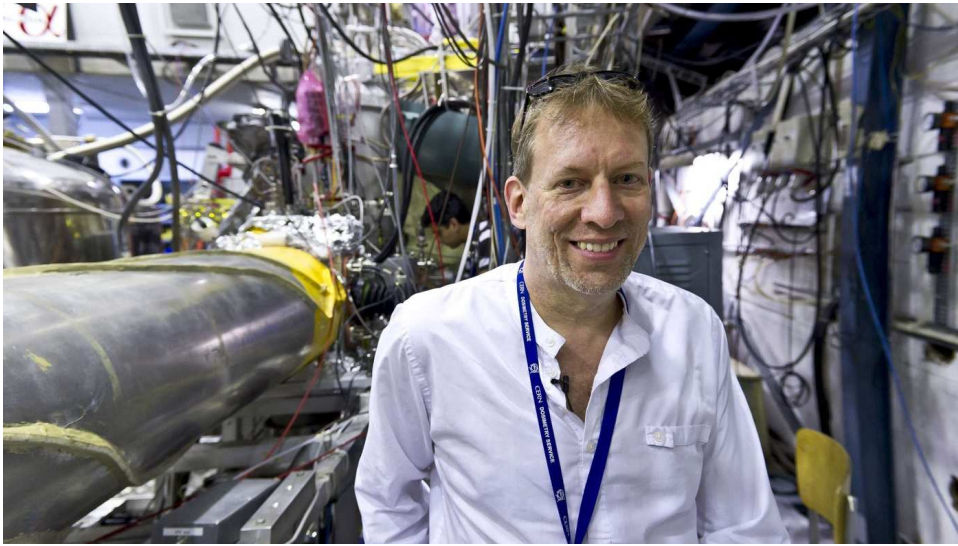
Hori Maszaki, Sótér Anna és
Barna Dániel
a berendezés építői

A hűtőrendszer és a lézerek a fal mögött

ALPHA: antihidrogén vizsgálata

ALPHA: Antimatter Laser PHysics Apparatus (9 ország 19 intézete)

Jeffrey Hangst és az ALPHA kísérlet

- Csapdázz 90,000 antiprotont.
- Keverj hozzá 3 millió pozitront.
- Kelts 50,000 $\bar{\text{H}}$ atomot.
- Zavard el a töltött részecskéket.
- Csapdázz 20 $\bar{\text{H}}$ atomot $T = 0.54 \text{ K}$ -nél.

A $\bar{\text{H}}$ -t csapdában tartják 10 s-ig \Rightarrow magától $1S$ alapállapotba kerül.
Észlelés mágnes tér ($B = 1 \text{ T}$) lekapcsolásával \Rightarrow annihiláció.

Mérések: $\bar{\text{H}}$ mágneses momentuma, töltése (0!), $2S - 1S$ átmeneti energia, és a gravitációs gyorsulása (összehasonlítva H-atommal)

Leelőzve: ATRAP (USA, Kanada, DKorea) kísérlet

Antihidrogén-nyaláb

ASACUSA: MUSASHI

Monoenergetic
Ultra
Slow
Antiproton
Source for
High-precision
Investigations

Mijamoto Muszasi ~ 1640

5.8 MeV \bar{p} AD \Rightarrow RFQ

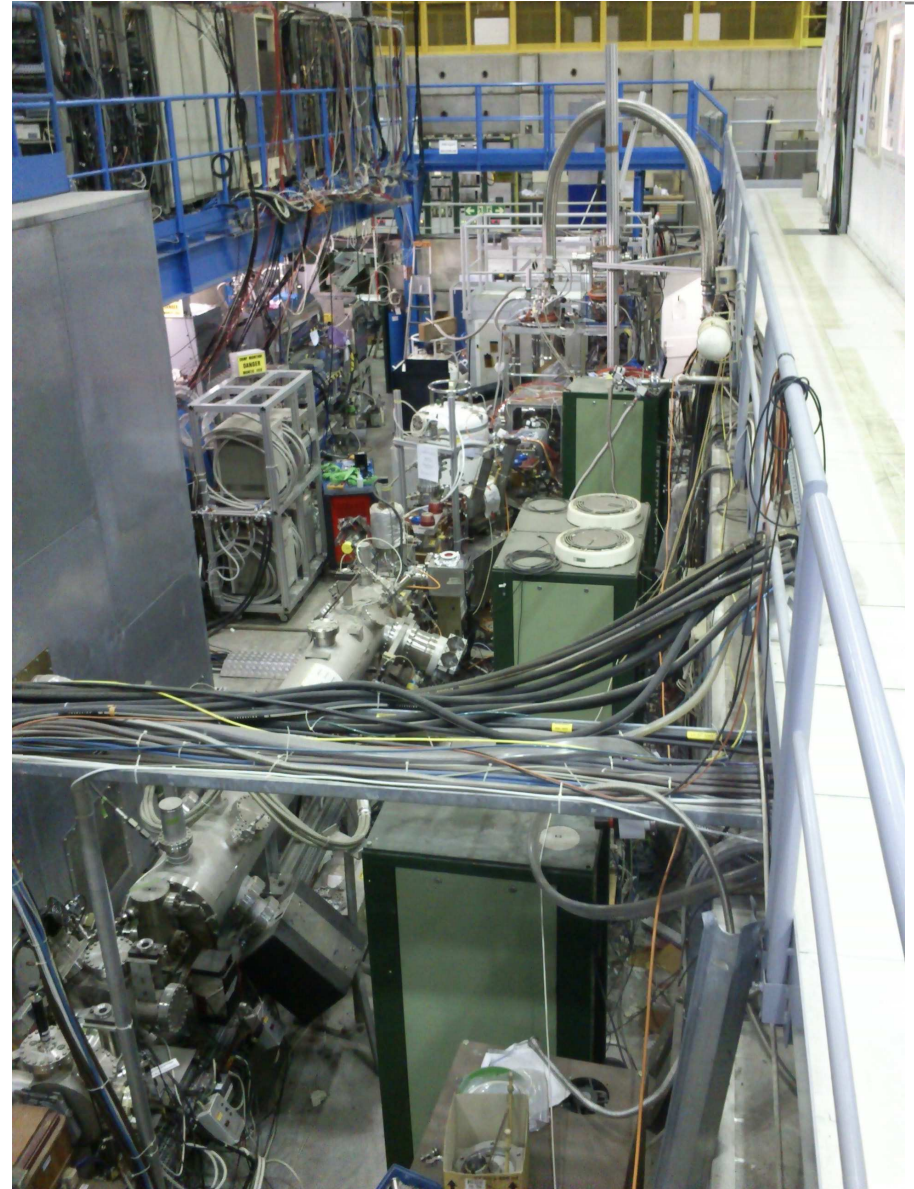
100 keV \bar{p} RFQ \Rightarrow csapda (2001)

$> 10^6$ \bar{p} csapdában hűtve (2002)

~ 350000 lassú \bar{p} kivezetve (2004)

Csapdázott \bar{p} összenyomva (2008)

$(5 \times 10^5 \bar{p}, E = 0.3 \text{ eV}, R = 0.25 \text{ mm})$

Antihidrogén atomnyaláb: ASACUSA, 2010–2017

Antigravitáció??

Antirészecske Dirac-egyenletben: negatív tömeg!
Taszító gravitáció? Nem, mert az energia gravitál!
USA, Nemzeti UFO-figyelő központ:
1974 óta 90000 jelentés megfigyelésről
(mind hamisnak bizonyult).

Repülő csészealjok!!

I read a book on anti-gravity

I couldn't put it down!

iUFO

iUFO

UFO Sightings

UFO tehenet lop

UFO-fénykép

ALPHA-g kísérlet: CERN, 2023

Az antihidrogén is lefelé esik!
Leelőzve: AEGIS és GBAR kísérletek

Mennyi az antianyag a világűrben?

AMS-2: Alpha Magnetic Spectrometer
antianyag (anti-hélium!) és sötét anyag
felfedezésére

Nagyon kevés nehéz antirészecskét lát,
inkább csak pozitronokat

Össztömeg: 8500 kg,
1200 kg állandó mágnes

Vezetője: S. Ting (Nobel-díj, 1976),
költsége: 2 G\$

Építés: CERN, 1998-2010

Fellőve: 2011 május, USA

Vezérlés: CERN

AMS-2: Alpha Magnetic Spectrometer

Eddigi eredmények:

Antihéliumot nemigen látni.

Nagyenergiás pozitronok mindenhol.

Jöhetnek a sötét anyag szétsugárzásából vagy pulzárokból.

Még 10-15 évig gyűjt adatot.

Eddig tartott a fizika

Szép a tudomány, de lehet mindezt valamire használni?

Az antianyag alkalmazásai?

- Pozitron-emissziós tomográfia (PET): igen!
- AD: Antiproton Cell Experiment (ACE):
rákterápia antiprotonokkal?
- Rakéta-hajtóanyag???
- Antianyag-bomba ...

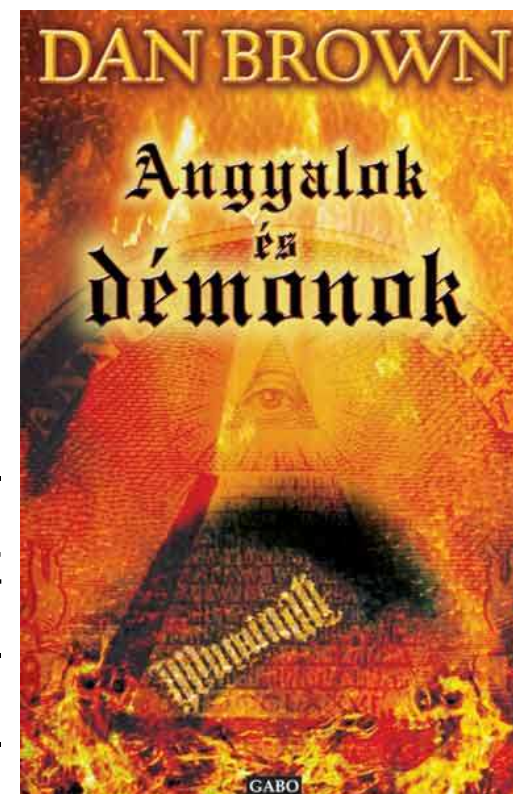
Valóság — álom — fantazmagória — marhaság

Dan Brown: *Angyalok és démonok* (2000)

Cselekmény: A CERN titkos, föld alatti laboratóriumából ellopnak egy termosznai antianyagot és fel akarják robbantani vele a Vatikánt, de a főhős, szerencsére, megakadályozza.

A CERN a könyvnek honlapot nyitott, amely közölte:

- A CERN valóban létezik, megépítette a világ legnagyobb részecskegyorsítóját (LHC, 27 km-es gyűrű, 100 m-rel föld alatt).
- Teljesen nyitott intézmény, nincsenek titkos laboratóriumai és semmi baja a Vatikánnal.
- Előállít antihidrogén-atomokat (nehezebb atomokat nem tud) az Antiproton-lassítónál (és nem az LHC-ban), tisztán tudományos célra, mikroszkópikus mennyiségben: nem alkalmas bombakészítésre.

Angyalok és démonok: a film, 2009

A CERN vezetői meghívták a film készítőit és felajánlották a CERN-t helyszínnek a film elejére. Azok mindent lefényképeztek, azután felépítették az LHC (számítógép-generált) hasonmását, és ott forgattak.

Tom Hanks az LHC ATLAS kísérleténél

Angyalok és démonok: a kiállítás

A CERN kiállítása a Globe-ban

A CERN kiállítása: antianyag-tároló

A film antianyag-csapdája
a kiállításon

Az ASACUSA-kísérlet
3-tonnás
antiproton-csapdája a
CERN-ben

Köszönöm a figyelmet!

Az Angyalok & Démonok 4-perces filmrészlete az LHC-ről

